

ОКУТУУНУН ИННОВАЦИЯЛЫК ТАЛАПТАРЫ

Жалпы эле педагогикада, анын ичинде методика илиминде «окутуунун активдүү формалары жана методдору» деген проблема курч коюлуп, аны аныктоонун, иштеп чыгуунун үстүндө активдүү аракеттер жасалууда. Методикада аталган түшүнүк менен катар эле «инновациялык окутуу», «инновациялык технология», «интерактивдүү методдор», «интерактивдүү окутуу», «окутуунун жаңы методдору», «окутуунун азыркы технологиясы» сыяктуу термин-түшүнүктөр да кеңири колдонула баштады. Кандай аталышта берилбесин, алардын бардыгы дидактикалык бир бүтүндүктү, багытты белгилеп, окутуунун салттуу методдоруна айрым учурларда карама-каршы коюлса, айрым иликтөөлөрдө салттуу методдорго атаандаш (альтернативдүү) катары түшүндүрүлөт.

«Инновация» - эки сөздөн турган, латын тилинен кирген термин. Термин катары бул сөздүн колдонулуу чөйрөсү өтө кеңири, билим берүүдө гана эмес, өндүрүштө, илимде, башкарууда ж.б. бүгүнкү күндө активдүү колдонулат. Сөздүн биринчи бөлүгү – ин: «ичинен», «өзүнөн» деген мааниси, ал эми экинчи бөлүгү – новация: «жаңылануу», «өзгөрүү» түшүнүгүн туюндурат. Демек, негизги лексикалык мааниси – өзүнөн (ичинен) өзгөрүү (жаңылануу). Ал эми терминдин мааниси белгиленген лексикалык маанисин негизинде, илим тармактарында ж.б. өз максат-милдеттерине ылайык түшүндүрүлүп, кабыл алынат.

Билим берүү, окутуу тармагындагы инновация – мамлекеттик деңгээлдеги конкреттүү иш-аракеттерди, мыйзам, чечимдерди кабыл алуу менен, комплекстүү түрдө чечилүүчү же чечүүгө өбөлгө түзүүчү коомдук-социалдык маанилүү проблема. Билим берүүдөгү инновация - бул окутуунун максатын, мазмунун өзгөртүп жаңылоо менен, окутууга жаңыча мамиле жасап, окутуунун методдорун, формаларын жана каражаттарын кайра иштеп чыгуу. Инновациянын дидактикалык мүнөздөмөсүн толугураак ачуу максатында аны билим берүүнүн салттуу системасы менен салыштырып берели.

Салттуу мамилелер:

Билим берүүнүн максаты: белгилүү бир предмет боюнча билимдердин жыйындысын берүү жана ал боюнча окуучуларда билгичтик жана көндүмдөрдү калыптандыруу.

Билим берүү, окутуу-тарбиялоо процессинин жүрүшү:

- даяр билимдердин жыйындысы, баяндоо, түшүндүрүү, бышыктоо, жалпылаштыруу, кайталоо ж.б. окутулат;
- берилген билимдер дайыма кайталанат жана анын негизин окуу китептери түзөт;
- берилген билимдердин реалдуу турмуш, практика менен болгон байланышы аз же жок, окуучулардын интеллектуалдык жөндөм-шыгына жана аларды өркүндөтүүгө аз маани берилет же берилбейт;
- окуучулардын сүйлөө, пикир алышуу ишмердигин өнүктүрүүгө көңүл жетишсиз бурулат;
- окутуу толугу менен мугалимге жана окуу китебине көз каранды;
- окуу программаларынын талабына ылайык окуу китептеринде берилген эреже-аныктамаларды жаттоо (өздөштүрүү эмес) талабы катуу коюлган;
- окуучулардын өз алдынча аракеттери, чыгармачыл мамилелери кубатталбайт же ага анча көңүл бурулбайт;
- предметти окутуу, жалпы эле билим берүү системасы толугу менен экзамендерге, алган билимдердин жыйындысын баалоого гана багытталган;

- окутуу процессинде интерактивдүүлүк жок же ал суроо-жооптун деңгээлинде гана жүргүзүлөт ж.б.

Инновациялык мамилелер

Билим берүүнүн максаты: белгилүү бир предмет боюнча окуучулардын жеке түшүнүктөрүн жаратуу жана аны өз турмушунда социалдык талаптарга ылайык пайдаланууга көнүктүрүү.

Билим берүү, окутуу-тарбиялоо процессинин жүрүшү:

- предмет боюнча билим берүү окуучулардын суроо-талаптарына жараша жана ийкемдүү мүнөздө жүргүзүлөт;

- берилген билим реалдуу турмуш, социалдык суроо-талаптарга шайкештикте болот;

- окуу программасы предмет боюнча билим берүүдө таанып-билүүнүн түрдүү ык-жолдордун, багыттарын ж.б. пайдаланууга мүмкүнчүлүк берет;

- окуучулардын коммуникативдик компетенциясын өркүндөтүүгө өзгөчө маани берилет;

- өз алдынча иштөө, чыгармачыл аракеттер дайыма кубатталат;

- окуу китептери айрым зарыл маалыматтарды алуунун, кошумчап окуу үчүн материалдарды табуунун булагы катары кызмат кылат;

- окутуу окуу китебинде берилген аныктама-эрежелерди жаттоого эмес, ал көрүнүштүн (кубулуштун) өзүн талдоого, ал боюнча жеке көз караштын иштелип чыгышына негизделет;

- бир нече сабактарды (предметтерди) интеграциялоого (топтоого) жол берилет жана андай аракеттер кубатталат;

- билим берүү процессинин жүрүшүндө интерактивдүүлүк үстөмдүк кылат;

- окутуу, анын натыйжасы өздөштүрүлгөн билимдердин жыйындысы менен эмес, окуучулардын алар боюнча жеке пикири, конкреттүү жеке тыянактары менен бааланат ж.б.

Инновация - окутуунун өзөгү, берилүүчү билимдердин жыйындысы эмес, окуучунун жеке ой жүгүртүүсүнө, конкреттүү кырдаал, маселе боюнча өз алдынча тыянак чыгаруусуна багытталган, коомдун суроо-талаптарына негизделген билим берүү процессин уюштуруунун багыты, негизи катары кабыл алынат. Окутууга инновациялык мамиле кылуу окутуунун салттуу системасын, методдорун, формаларын жана каражаттарын танбайт, жокко чыгарбайт. Аларга өзгөртүүлөрдү, толуктоолорду киргизүү менен окуучунун көндүмдөрүн (кийинки учурда «көндүм» түшүнүгү «баалуулук» деп атала баштады. Бул билим берүүнүн негизги, түпкү максаты окуучу окуп бүткөндөн кийин белгилүү бир баалуулукка ээ болуусу керек деген мааниде) калыптандырып, өркүндөтүүгө багытталышын талап кылат.

Интерактивдүүлүк бул окуучунун инсандык жөндөм-шыгына, суроо-талаптарына негизделип, билим берүүнүн майнаптуулугун арттырууга, өркүндөтүүгө жана жаңылоого (инновацияга) багытталган окутууга болгон мамиле, дидактикалык иш-аракеттердин системасы болуп саналат. Термин латын тилинен кабыл алынып, интер – аралыгы, ортосу, ичиндеги. Актив - аракет деген түшүндүрмөлөрдү билдирет. Интерактивдүүлүк – билим берүү процессинде окуучулардын өз ара жана мугалим менен үзгүлтүксүз пикир алышуусу, биргелешкен иш-аракеттери, белгилүү бир тыянакка келиши.

Азия өнүктүрүү банкынын билим берүү боюнча Кыргызстандагы экинчи долбоорунда интерактивдүүлүк тууралуу төмөнкүдөй түшүнүктөр берилген: «Интерактивдүүлүк - информацияларды жана идеяларды жазуу, же оозеки формада, же белгилүү бир сигналдардын жардамы менен алмашуу». «Окутуунун интерактивдүү методдору – бул идеяларды түшүнүүгө жана окутуунун максатына жетүүгө жардам берүүчү негизин түзгөн интерактивдүүлүк каражат катары кызмат кылган методдор» (АБРдин экинчи долбоору. - 2007. 90-бет). Мындан улам интерактивдүүлүк – бул процесс, кыймыл-аракет деген тыянак келип чыгат.

Интерактивдүү окутуу эки функцияны аткарат: Биринчи, салттуу окутуу процессиндегидей эле сабакта коюлган максат-милдетти ишке ашыруу (чечүү); экинчиси, коюлган максатка биргелешкен аракетте, бирин-бири колдоо, жардамдашуу аркылуу жетишүү. Демек, окутуунун инновациялык талаптарына ылайык интерактивдүүлүк даяр билимдерди берүүнү (алууну) эмес, изденүү, биргелешкен иш-аракет аркылуу берилген билим боюнча белгилүү бир жекече тыянак чыгарып, жекече көндүмдүн иштелип чыгышын камсыз кылуучу, алдын-ала пландаштырылган максаттуу дидактикалык аракеттердин жыйындысы деген түшүнүк келип чыгат.

Сабак процессинде интерактивдүүлүктү түзүү, ишке ашыруу салттуу сабактардан айрым жактары боюнча өзгөчөлөнүп турат. Айрымдарын аныктоого аракет кылалы.

1. Уюштуруу шарттары:

- окуучулар кабинетте бири-бири менен бетме-бет отуруп, сүйлөшүүгө, пикир алышууга шарт болушу;

- класстагы (группа, топ ж.б.) окуучулардын жалпы саны он бештен ашпашы (бул шартка кошумча түрдө окуучулардын билим деңгээли, жөндөм-шыгы (тың, орто, начар) боюнча бөлүштүрүү талабы да бар);

- маселелердин, суроолордун стандарттуу эмес коюлушу ж.б.

2. Сабакта өкүм сүргөн негизи эреже (тартип):

- ар бир окуучунун пикири аягына чейин толук угулат;

- айтылган ар бир пикир кыска, так, темага (суроого) байланыштуу болот;

- эгерде айтылган пикир так же натуура болсо, ал суроо-жооп, талкуулоо менен такталат;

- пикир, көз караштар, идеялар сындалат, талкууланат, инсандын (окуучунун) өзү сындалбайт, айыпталбайт ж.б.

3. Интерактивдүүлүк шартында мугалимдин да, окуучунун да төмөнкү касиет-сапаттары болушу зарыл:

- сабырдуулук (толеранттуулук);

- көтөрүмдүүлүк;

- түшүнүктүүлүк;

- достук;

- сылыктык;

- сыйлагандык;

- теңдик.

4. Сабактын жүрүү мүнөздөмөсү (өзгөчөлүктөрү):

- сабак интеллектуалдык-эмоционалдык көтөрүңкү маанайда болуп, окуучулардын чыгармачылыгына, ой жүгүртүүсүнө, жыйынтыктоосуна негизделет;

- кызматташтык, биримдикте иштөө, жардамдашуу, колдоо, кубаттоо, толуктоо аракеттери активдүү колдонулат;

- окуучулардын өз алдынча жана биргелешип иштөөлөрү үчүн бардык шарттар, каражаттар жана методдор колдонулат;

- мугалим багыт берет, конкреттүү кырдаалдарды түзөт, суроолорду (маселени) коёт, маселенин (суроонун) чечилишине жагдай-шарт, өбөлгө түзөт;

- мугалимдин сүйлөөсү, суроолору маанилик-мазмундук жактан алдын-ала ойлонулган, максаттуу болот;

- мамилелердин этикасы, эстетикалык жагы сакталат;

- сабактан мугалим да, окуучу да белгилүү бир канагаттанууну алып, берилген билим боюнча жекече пикири биротоло калыптанат ж. б.

Демек, инновациялык окутууда окутуунун технологиясында окутуу процессинин жүрүшү, колдонулган методдор анча мааниге ээ эместиги байкалат, мындагы негизги же

түпкү максат - алынуучу натыйжа, башкача айтканда, окуучулар ээ болуучу баалуулуктар (көндүмдөр) болуп саналат.

Биздин бекем ишенимибизде, кыргыз тили сабагында метод колдонуу маселеси, негизинен, үч нерсеге байланыштуу каралат, чечилет жана бааланат. Биринчиден, кандай гана метод болбосун, анын натыйжалуулугу, баарыдан мурда, мугалимдин педагогдук-адистик даярдыгына, өз ишине болгон мамилесине, жан дүйнөсүнө, акыл-эсине, маданиятына, чыгармачыл ой-кыялына, атуулдук ар-намысына, шык-жөндөмүнө, социалдык-турмуштук, материалдык жана рухий байлыгына ж.б. байланыштуу жана карым-катышта чечилет. Экинчиден, окуучунун жаш курактык өзгөчөлүгү, кызыгуу, өздөштүрүү жана умтулуу деңгээли, мүмкүнчүлүгү, социалдык-географиялык абалы, мектептин материалдык-техникалык жана дидактикалык жабдылышы, окутуунун зарыл каражаттары менен камсыз болушу, мектеп жетекчилиги, мугалимдер коллективинин ички мамиле-алакасы, мектеп менен үй-бүлөнүн байланышы да окутуунун методун тактоого, колдонууга өз таасирин тийгизет. Үчүнчүдөн, кыргыз тилин окутуунун максаты коомдук-социалдык суроо-талаптарга, илимдин өнүгүшүнө жана окуучулардын мүмкүнчүлүгүнө жараша аныкталат. Ал максатка ылайык кыргыз тилин окутуунун мазмунун аныктайт, тактайт. Окутуунун методдору окутуунун максат-мазмунуна байланыштуу тандалат. Тандалган методдун майнаптуу иштелиши үчүн окутуунун каражаттары да аныкталат. Натыйжада, окутуунун максатына жана методдоруна жараша окутуунун формасы (сабак) тандалып алынат. Мына ушундай байланыштуулуктун өзү эле метод маселесинин маанилүү да, татаал да, ошол эле учурда керектүү да экендигин тастыктап турат.

Адабияттар:

1. Бекбоев И. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. – Б., 2003.
2. Үсөналиев С., Үсөналиева Г. Мектепте кыргыз тилин инновациялык (жаңылануу) процессинин негизинде окутуу. – Б., 2006.
3. Чыманов Ж.А. Кыргыз тили: Сабактын теориясы жана практикасы. – Б., 2007.